

De la viticultura a la indústria tèxtil

**Condicionants de l'activitat femenina durant el procés
d'industrialització a Cubelles i el Garraf**

MIREIA ALMIRALL LLAMBRICH
Grup d'Estudis Cubellencs
Amics del Castell

Presentació

El pas d'una economia tradicional, de base agrària, a una de moderna, de base industrial, ha estat una de les transformacions de major magnitud de la història econòmica; s'ha traduït en els valors, les formes de vida i la naturalesa del treball, i n'ha modificat les relacions socials. L'estudi se situa geogràficament en una comarca costanera d'entre Barcelona i Tarragona que, com en molts altres indrets al llarg del segle XIX, l'arribada d'un sector modernitzat hi va generar una transformació estructural.

El Garraf va experimentar a mitjans del segle XIX una transformació estructural que va modificar les bases del seu model de creixement econòmic, fins aleshores d'orientació agropecuària. La tradicional especialització comercial i exportadora, basada en la producció de vins i aiguardents, permetia que gran nombre de famílies de les viles garantissin la seva supervivència amb la viticultura, amb uns ingressos que procedien majoritàriament del sector primari -agricultura i pesca, i professions derivades, com la boteria. La industrialització del Garraf va succeir majoritàriament a Vilanova i la Geltrú, on s'hi van concentrar gran part de les fàbriques tèxtils de mitjans del segle XIX i inicis del segle XX, sense oblidar algun cas posterior, malgrat que de gran valor afegit per a Cubelles, com fou la fàbrica de guants Manufacturas Aviñó S.A, activa entre 1945 i 1969. Aquestes fàbriques, van ser ocupades amb treballadors locals i de localitats properes, així com d'altres indrets

amb tradició tèxtil, i va suposar que la mà d'obra es diversifiqués.

La industrialització del segle XIX es va caracteritzar per la forta participació femenina. En aquest treball es posa de relleu la importància del context socioeconòmic local per comprendre el funcionament del mercat laboral. En primer lloc, es fa un repàs del que va ser la base de la industrialització al Garraf, d'on va sorgir la tradició tèxtil, els capitals necessaris per a la implementació i, el més important, la mà d'obra que va ocupar les fàbriques. En segon lloc, s'exposen els fets més rellevants per comprendre les dinàmiques del treball femení durant la industrialització. Per últim, en tercer lloc, s'analitza la participació femenina a les fàbriques tèxtils de Vilanova i la Geltrú durant l'any 1860, ja que és el municipi de la comarca on es va iniciar la industrialització i que va captar més treballadors de les viles veïnes.

Les fàbriques tèxtils al Garraf

La base de la industrialització

El desenvolupament de la indústria tèxtil va ser determinant en l'àmbit internacional des de la primera meitat del segle XIX. A Catalunya, de la mateixa manera que en d'altres regions europees, abans de la industrialització ja s'hi desenvolupaven activitats protoindustrials, especialment relacionades amb les manufactures i els teixits. Una de les principals característiques és que aquestes activitats es realitzaven fora de la llar i es complementaven amb

activitats agràries i, habitualment, succeïen lluny dels nuclis urbans. Gràcies a això, aquestes regions reunien un important nivell de riquesa, productivitat i ocupació en períodes anteriors a la Revolució Industrial, a més dels coneixements necessaris per a la confecció tèxtil. Aquest model d'industrialització és conegut com el Model Britànic i va ser rellevant a la Catalunya interior, on la presència d'una xarxa comercial en va afavorir el desenvolupament (Maluquer, 2004).

A les grans ciutats, la industrialització va arribar a un altre ritme. En aquestes aglomeracions demogràfiques, la demanda de consum i les xarxes comercials ja estaven constituïdes a principis del segle XIX, un fet que va permetre que el procés

d'industrialització es dugués a terme de manera més gradual. A Barcelona, per exemple, el port permetia l'entrada de llana i cotó, alhora que era la porta de sortida de la producció manufacturera tèxtil (Maluquer, 2004).

Per últim, els factors geogràfics van ser fortament determinants en la localització de moltes indústries. El conegut com a *Model Alpí* aprofitava la força hidràulica dels rius per abastir energèticament les indústries tèxtils, com en el cas dels Pirineus i posteriorment del Llobregat i del Ter. Les primeres indústries tèxtils, equipades amb filadores *mule-jenny* i telers mecànics, van arribar a principis del segle XIX a Sallent, Berga i Manresa, gràcies a l'aprofitament de la força hidràulica.

Vistes de Barcelona amb els vapors de fons. Gravat d'Alfons Guesdon, 1856.

Font. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Màquina Mule-Jenny.

Font: Fabrica dera lan (Vielha). Musèu dera Val d'Aran.

Al Garraf el patró va ser un pèl diferent. A mitjans del segle XIX l'estructura econòmica girava al voltant de la viticultura. Al segle XVIII el conreu vitivinícola ja tenia certa importància a la comarca i autors com Virella (1978) en situen el màxim esplendor a finals del segle XIX, coincidint amb la crisi de la fil·loxera a l'estat francès, i localitzen la fi del que ell anomena “autèntic empori del vi del Penedès” un cop acabat el segle. Des d'un inici, la producció es basava primordialment en el consum propi o en la comercialització local, però des de principis del segle XIX, Vilanova i la Geltrú es va situar entre les principals ciutats exportadores de vins i aiguardents, afavorida per la demanda exterior i probablement abastida per la collita de tot el Garraf, especialment de Ribes, Cubelles

i Canyelles. Cal dir que, fins a inicis del segle XVII, Vilanova formava part del municipi de Cubelles, una separació que es va fer efectiva l'any 1611, tot i que les dues viles encara van compartir alcalde durant un segle més, el 1718, tal com exposa Lolo Garcia (2011) en un estudi referent al procés d'independència d'ambdós pobles.

L'orientació exportadora no és casual: Vilanova disposa d'una localització privilegiada i d'unes infraestructures comercials imprescindibles per l'aprofitament d'excedents i, per tant, pel desenvolupament vitivinícola. En canvi, altres municipis com Cubelles, que havien desenvolupat activitats marítimes i comercials al llarg dels segles XVI i XVII, a inicis del segle XVIII ja s'havien allunyat d'aquesta activitat econòmica. Tal com apunta Pinos (1998), en

un estudi referent a l'arquitectura del terme municipal de Cubelles, probablement va ser a causa de l'acumulació de palets de riera, de les febres i de les males anyades -a més dels aiguamolls del litoral cubellenc- que el sector marítim a Cubelles es va veure en decadència. D'aquesta manera, Vilanova va ser el principal punt d'embarcacions de la zona des del segle XVIII, i la composició del comerç exterior mostra la importància d'aquest sector a la zona; durant molts anys, les principals importacions van ser els cereals, la farina, els llegums i d'altres elements bàsics de la dieta humana i animal, a més de matèries primeres necessàries per la producció vitivinícola -especialment per la boteria-, a causa del desplaçament dels conreus que s'havien orientat a la vinya. D'altra banda, les principals exportacions que sortien des de Vilanova eren vins i aiguardents, experimentant el màxim històric a la meitat del segle XIX (Solé, 2011).

A mitjans del segle XIX, la vinya representava una tercera part del conreu del Garraf i afavoria el desenvolupament d'altres serveis complementaris i de fluxos migratoris. La viticultura havia generat tot un conjunt d'indústries i activitats derivades que, juntament amb la pesca i els petits tallers d'artesans, disposaven d'un nivell de producció i comercialització força dinàmic per l'època. A Vilanova, per exemple, la boteria era la principal activitat manufacturera i a Cubelles hi havia una gran quantitat de masies adaptades a la producció i comercialització de vi i aiguardent, que generaven gran quantitat

per a l'exportació (Pinos, 1998).

Tot i això, a partir dels anys 90 del mateix segle la plaga de la fil·loxera va arribar a la nostra comarca, que va quedar immersa en les conseqüències devastadores. A més, la producció francesa ja s'havia recuperat i el Penedès ja no disposava del mercat americà. Els rabassaires, que havien fet front a un elevat volum de despeses i havien lluitat sota el lema la terra per qui la treballa per millorar les condicions imposades pels terratinents, van topar amb la decadència del sector vitivinícola del Garraf. A l'article La vinya i el vi al Garraf, Albert Tubau (2013) comenta que l'esforç del sindicat antifil·loxèric no va ser prou per evitar les conseqüències devastadores de la plaga, que immediatament va provocar un excedent de mà d'obra i, afegeix que, per diverses raons, el sector ja no es recuperaria.

Al Garraf, el procés d'especialització del comerç i la producció de vins i aiguardents, juntament amb la ubicació a la franja litoral i l'existència de capitals privats d'indians, va ser la principal base del desenvolupament durant el segle XIX, i va afavorir la creació de la nova ciutat industrial. El comerç vitivinícola i l'acumulació de capitals comercials va generar prou capacitat per impulsar el nou sector industrial: la indústria tèxtil.

La irrupció de la indústria tèxtil

A diferència del que havia passat amb el sector vitivinícola, al Garraf no hi havia hagut indústria tèxtil abans del 1839-40, ni tradició manufacturera ni el forma de

Fàbrica del Mar 1960, Vilanova i la Geltrú.

Font: R. Bellmunt, de Roset (1997).

protoindústria tèxtil. Al cap d'una dècada, però, ja comptava amb tres fàbriques de filats i teixits de cotó -la Fabrica del Mar¹, la del Portal² i la Fàbrica de la Rambla³-, entre les set empreses més importants de Catalunya (Martí, 1997). Només aquestes fàbriques generaven un volum de tràfic considerable de mercaderies, tant pel que fa a les necessitats de matèries primeres per a la producció -del cotó i del carbó, aquest últim principalment provinent de la Gran Bretanya-, com de les manufactures resultants del procés productiu. Aquella mateixa dècada, l'any 1854, és curiós destacar que una de les fàbriques de filats i

teixits de cotó que es va instal·lar a Vilanova i la Geltrú, sota la firma Santacana, Sadurní y Cia., estava composta per diferents socis, un d'ells de Cubelles, en Ramon Prat i Pons (Soler, 1996).

Més tard, a la dècada dels seixanta, la vila ja triplicava el potencial manufacturer i se situava com una potència tèxtil de la industrialització; entre el 1860-61 el Garraf acumulava el 7,6% dels fusos mecànics de cotó de Catalunya i al voltant de l'11% dels fil·lers cotoners mecànics. Jordi Nadal i Enric Ribas (1970) exposen que, entre el 1850 i 1860, la capital del Garraf va triplicar el potencial: els fusos, sempre mecànics, van

1 A finals del segle XVIII es va instal·lar al barri de Mar la primera indústria, La fàbrica d'indianes, dedicada a l'estampació de teles de lli i de cotó. A mitjans del segle XIX va passar a mans de S.S. Gispert Soucheiron i Cia., el 1881 de Soler, Ferrer i Cia., el 1889 de Santacana i Cia., el 1902 de Sadurní i Cia., el 1904 d'Alegre i Ferrer, S. En C i el 1927 d'Alegre, Ferrer i Pi, S en C., entre d'altres, i finalment va passar, a mitjans del segle XX, a ser Manufacturas El Fénix, S.A..

2 La segona fàbrica de la que es te constància a la vila és la del Portal del Mar. L'any 1846, a mans de la societat Amigó, Montcunill i Cia, a la plaça dels Carros, prop del Camí Xic i del Camí Gran, que enllaçaven la vila amb el barri marítim. Més endavant va passar a ser de Llanza, Escofet i Cia fins que l'any 1898 va tancar les portes.

3 La primera fàbrica de la que es te constància va ser fundada l'any 1833 i inaugurada el 1838, l'empresa Roquer, Gumá i Cia, inspirada en la fàbrica barcelonina Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia. Era anomenada Fàbrica de la Rambla, a causa de l'emplaçament, i l'any 1844 va passar a la denominació fiscal Ferrer i Vidal.

augmentar de 17 mil a 47 mil, i els telers mecànics de 359 a 1.107. D'aquesta manera, mentre al conjunt del Garraf hi havia el 7,6% dels fusos mecànics catalans i l'1,3% de la població del país, al Bages tenien el 15,4% dels fusos i el 3,5% de la població, a Osona el 8,2% dels fusos i el 3,6% de la població, i Barcelona i rodalies concentrava el 34,7% dels fusos i el 16% de la població catalana. En canvi, Igualada seguia el model dels petits tallers. Al ser una població interior, només podia aprofitar la força del riu Anoia, que era insuficient. En el mateix període que Vilanova creixia exponencialment, Igualada havia passat de ser la segona capital del tèxtil a ser l'onzena en nombre de fusos.

Fàbrica Cal Ganeta, Vilanova i la Geltrú⁴.

Font: R. Bellmunt, de Roset (1997).

Tot i que és evident que el potencial tèxtil del segle XIX es concentrava a la capital de

la comarca, hi trobem precedents a altres localitats. A Sant Pere de Ribes, per exemple, l'any 1858 s'hi va instal·lar la Fàbrica del Valls que, al cap de vint anys (moment en el que va tancar), disposava de 59 telers, un important molí fariner i una turbina elèctrica, a més d'altres telers a diferents punts del poble (Tubau, 2001). Més endavant, ja a la segona dècada del segle XX, s'hi va instal·lar la indústria tèxtil de Terrada Tints Herrando. A la dècada dels 50 i 60 del mateix segle XX, a Cubelles, tal com s'ha comentat, també hi va funcionar la fàbrica tèxtil de guants de Llorenç Aviñó, situada a l'antic edifici de la Cooperativa La Salvadora i l'actual Casal de Cultura. A més, a la localitat de Cubelles ja hi havia tallers de modistes del sector de la pell i la confecció que, com expliquen Martínez i Vidal (2009) en un estudi dedicat als anys de la postguerra, van proliferar al llarg de la primera meitat del segle XX tot i no declarar-se com a activitat industrial subjecte a tributació municipal i no aparèixer les treballadores com a actives.

Fàbrica tèxtil de guants de Llorenç Aviñó, principi de la dècada de 1950, Cubelles.

Font: Arxiu d'Antoni Pineda (AAP).

⁴ Xemenieja de cal Ganeta (Vilanova i la Geltrú) Aquesta fàbrica de filats i teixits de cotó fou establerta a Vilanova l'any 1880 sota la raó social de Soterias y Cia. Es trobava a la Rasa d'en Miquelet, avui rambla de Salvador Samà.

En comparació, al conjunt de Catalunya -en un primer període conegut com el de la filatura, fins a l'any 1860-, es va passar de la pràctica manual a la mecanitzada. L'etapa culmina l'any 1861 amb les fàbriques completament mecanitzades. En aquell moment, la Guerra Civil d'Amèrica del Nord i la *fam del cotó*, juntament amb la crisi financera dels anys seixanta, van obligar l'aturada de les indústries tèxtils. Des de llavors, la tendència a Catalunya va ser la d'augmentar el nombre d'ocupats tot i l'ús de tecnologies més productives, tal com exposa Enriqueta Camps (1995) al seu estudi vers la formació del mercat laboral industrial a la Catalunya del segle XIX.

Sigui com sigui, segons apunta Garcia (2000), Vilanova i la Geltrú concentrava el major percentatge de filats per població de Catalunya. La *Guía fabril e industrial de España* publicada l'any 1862 per Francisco Giménez i Guted resumeix les principals característiques de les indústries de l'estat espanyol. De les 7 fàbriques tèxtils de Vilanova i la Geltrú que hi cita, diu que l'any 1860 el total de treballadors empleats al sector era de 1.884. De Cubelles cita 4 fàbriques, que en total reuneixen a 10 treballadors més, segurament, les famílies dels propietaris i els treballadors no registrats. La més important és el Molí de Farina de José Rovira, mentre que de les altres tres, no n'especifica el nom. De Sitges reconeix la fàbrica de teixits i filats de cotó de Massó, Serra, Segura i companyia, amb 226 operaris. No hi apareix ni Sant

Pere de Ribes ni Olivella però, en general, s'observa que la industrialització es va concentrar a la capital del Garraf, malgrat que, tot i que a menor escala, va esdevenir al conjunt de la comarca.

Per tant, a Vilanova és on s'hi concentrava el major nombre de fàbriques tèxtils. L'any 1860 la indústria tèxtil representava més del 75% de l'activitat industrial i suposava prop del 40% del total de l'activitat econòmica⁵. No obstant això, cal dir que, al llarg del segle XIX, a Vilanova i la Geltrú hi van coexistir diferents indústries. Per exemple, la indústria botera tenia molta rellevància a la vila, tant pel nombre d'ocupats com pel comerç exportador que generava. En la mateixa línia, també s'hi produïen aiguardents i alcohols; la primera fàbrica de destil·lació de mostos va ser La Fassina, al segle XVIII. També hi va haver indústries molineres i alimentàries, dedicades a l'elaboració de pa, dolços i xocolata i, fins i tot, a finals del segle XIX, a fer pasta per sopa, tot i que la importància va ser residual, tal com apareix a la Guia Fabril anteriorment citada. A més, tal com recull Albert Tubau (1998), a la comarca hi trobem d'altres referents preindustrials. A Cubelles, els molins fariners, els pous de glaç i els forns de calç tenien una rellevància significativa i van saber aprofitar els recursos naturals de l'entorn, com el riu Foix, per desenvolupar activitats econòmiques més tradicionals amb inicis registrats ja al segle XVI.

5 Del 1850 al 61 el tèxtil representava el 75,33% de l'activitat industrial, entre el 62 i 69 el 87,37% i entre els 71 i 75 el tèxtil va arribar a assolir el 94,21% del volum industrial vilanoví. Durant l'última dècada del segle, la importància del tèxtil dins de l'economia local va començar a descendir, a causa de la diversificació de l'activitat industrial, un fet que es va accelerar a partir de l'inici del segle XX (Martí, 1997).

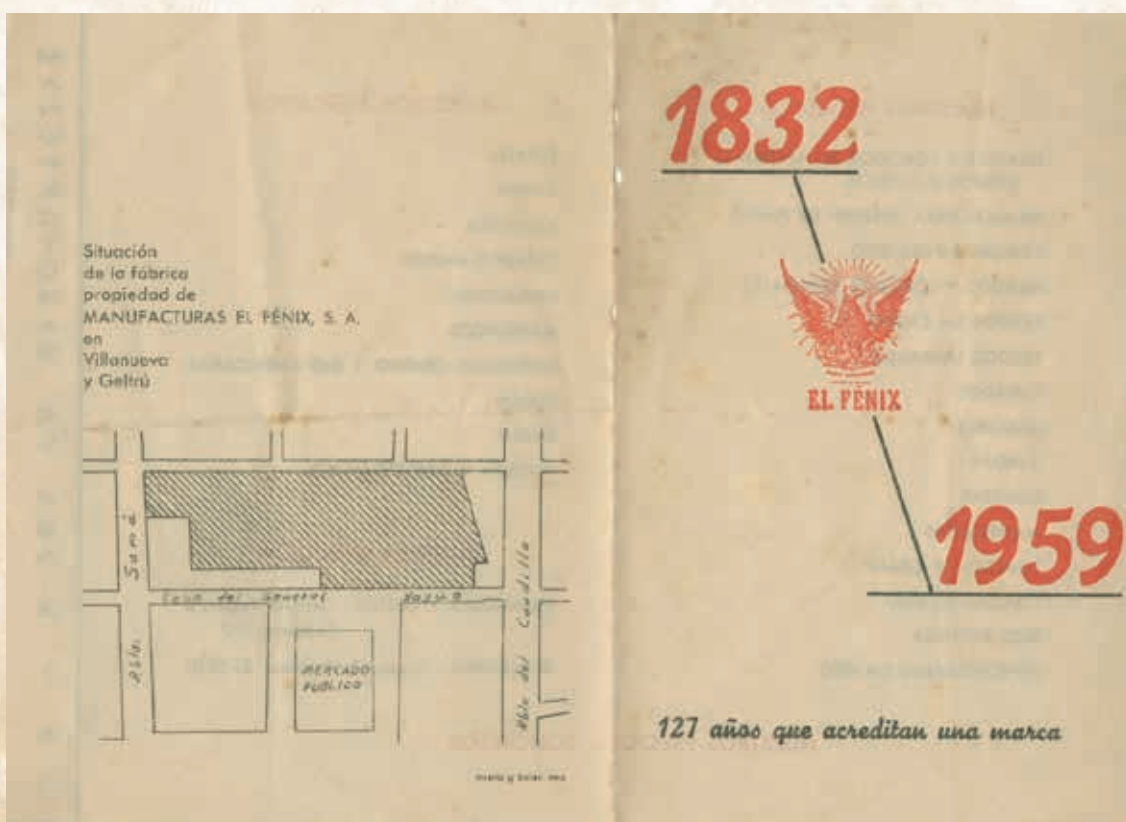
Tornant a la indústria tèxtil, la primera fàbrica va ser La Fabrica de la Rambla i, en el moment de l'inici, era l'única de tot Catalunya que utilitzava energia de vapor, el que li va atorgar gran rellevància entre les indústries de la resta de l'estat. La Fàbrica de la Rambla va passar per diverses propietats. Va estar sota la firma de José, Ferrer i Cia i, quan va decidir inaugurar la Fàbrica del Mar, la va traspasar a Ribó, Ràfols i Cia. La Fàbrica del Mar va tenir gran presència en el complex tèxtil català. Cal dir que la Fàbrica de la Rambla, posteriorment sota la firma de Gispert, Soucheiron i Cia, va patir els efectes de la fam del cotó causada per la guerra civil nord-americana⁶. La política de la fàbrica va ser la de consolidació i va apostar poc per la innovació. Així doncs,

l'any 1861 la Fàbrica del Mar ja l'havia sobrepassat i s'havia col·locat a la quarta posició del rànquing de l'estat espanyol, i la Fàbrica de la Rambla va passar a ser el quart establiment de la vila pel que fa al nombre de telers mecànics i fusos de filar.

Sigui com sigui, la falta de precedents en forma de protoindústria no va ser un impediment per a Vilanova i el conjunt del Garraf, que a mitjans del segle XIX ja se situava entre les principals capitals tèxtils de Catalunya.

La creació del mercat laboral tèxtil

Com hem vist, l'aparició a gran escala de la indústria tèxtil al Garraf va ser sobtada, i això va generar un seguit de peculiaritats al mercat laboral. Per una banda, perquè

Fullet commemoratiu de Manufacturas el Fénix 1832-1959, Vilanova i la Geltrú.

Font: Arxiu Comarcal del Garraf.

⁶ Arran de la crisi, del 1887 al 1900, juntament amb la davallada del comerç de vins i la crisi del sector tèxtil, la ciutat va perdre gairebé 2.000 habitants en 13 anys, amb una taxa de decreixement de l'1,17% (1887-1900) (Soler, 2011: 84).

aquest sector no tenia antecedents en forma d'una protoindústria. Per tant, no disposava de personal familiaritzat amb els processos productius -hi havia petits tallers tèxtils, però no eren rellevants-, com sí que es va donar el cas en altres ciutats com Igualada o Sallent, on la protoindustrialització va permetre l'existència d'un gran gruix de treballadors i treballadores coneixedores de les tècniques i amb hàbits de costura (Marfany, 2012). Per altra banda, perquè sí que tenia tradició manufacturera en altres sectors, especialment el vitivinícola, que a més estava iniciant la decadència; la vila necessitava una activitat econòmica que absorbís la mà d'obra excedent.

Tot i així, la tradició manufacturera vitivinícola ocupava a gran part de la població i la rellevància del sector va generar un complex estructural, econòmic i laboral. Al voltant de la producció vitivinícola, a més de la presència de les infraestructures necessàries per dur-la a terme, s'hi van desenvolupar un seguit d'indústries auxiliars que van permetre la consolidació d'un important sector manufacturer. De fet, la boteria era una de les professions més declarades al cens dels homes vilanovins -prop de 400 inscrits- i de caire familiar, tot i que sovint només temporal (Garcia, 2000). No obstant, la principal ocupació de la comarca era la vinya i el caràcter estacional del sector també representava un augment puntual de demanda de mà d'obra, especialment durant l'època de la verema. A la comarca del Garraf, que era de les primeres en iniciar la collita, s'hi generava una

confluència entre *“forasteros y patricios, de hombres y mujeres, de mulos y asnos”* (Francesc Papiol citat a Virella, 1978: 212).

La que venia sent la principal activitat econòmica, a mitjans dels anys 30 del segle XIX començava a assolir els límits d'expansió i calia diversificar la mà d'obra local. En una correspondència de la fàbrica tèxtil Roquer, Gumá i Cía adreçada al port de Tarragona l'any 1835, que localitza Soler (1997), es constata aquesta nova situació i s'hi intueix com la factoria la fa servir per justificar l'entrada de noves mercaderies des d'aquelles instal·lacions.

“Esta población, que cuenta con 10.500 almas, se puede decir que por ahora es agrícola y que su única y principal cosecha es la del vino (...) el cultivo de las tierras no està en proporción con los muchos brazos que dependen de los jornales; así es que las posesiones de ultramar son el cementerio de estos vecinos que apurados por falta de ocupación pasan como aventureros en aquellos dominios robando al continente brazos, que podría constituir la verdadera riqueza y aumentas la población que la principal. Dando mano a la industria, verán los jornaleros asegurada su subsistencia y no tendrían que abandonar el país natal a buscar fortuna incierta” (Soler, 1997: 137).

Per tant, la creació d'un nou sector econòmic amb prou capacitat per absorbir l'excedent de mà d'obra era una urgència primordial a tota la comarca.

Les publicacions de Garcia (2000) i Soler (1994) també exposen que el principal gruix de mà d'obra que es va ocupar a les fàbriques procedia de la mateixa

ciutat o de localitats properes, com podria ser Cubelles⁷. Una característica que observem a Vilanova, que també trobem en d'altres localitats de base agrària, és que el principal gruix de treballadors i treballadores procedia de famílies marineres i pageses, o dedicades a d'altres activitats tradicionals, les quals ocupaven part dels fills i filles com a estratègia per complementar els ingressos familiars.

No obstant, en aquests cas també va caldre anar a buscar a fora un cert gruix de treballadors qualificats i familiaritzats amb els processos tèxtils que, com hem vist, no existien a la vila. Cal tenir en compte que, fins a l'any 1873, el Cens de Població no registra la naturalesa dels residents, però disposem d'altres fonts que ens permeten contrastar la hipòtesi i confirmar que entre el 20% i el 30% dels joves treballadors de la indústria tèxtil provenien de localitats amb tradició de la Catalunya interior, com per exemple les conques del Llobregat i del Ter. Precisament, una de les aportacions de Garcia (2000) ha estat la detecció de xarxes migratòries; bona part dels treballadors empleats a la fàbrica José, Ferrer i Cía, provenien del Bages i tenien relació de parentesc.

Garcia (2000) va recórrer al Registre Civil per observar la presència de treballadors forasters. El registre de matrimonis de l'any 1847 al 1872 i el registre de naixements de l'any 1862 al 1863 ho confirmen: al voltant d'un 20% dels nuvis empleats al tèxtil

declaraven provenir de comarques amb tradició cotonera, i un 32,6% dels més de 800 pares que van inscriure algun fill al registre civil procedien del Bages, del Baix Llobregat, del Berguedà, del Barcelonès i de l'Anoia, citats en ordre descendent tenint en compte la proporció.

Per tant, la posada en marxa de les fàbriques va suposar la transformació sociolaboral de la capital de la comarca, que es pot apreciar en l'augment del conjunt de la població al mateix ritme que creixia el percentatge de treballadors i treballadores que necessitava la indústria⁸. A la dècada dels cinquanta la població va augmentar un 42,85%, molt superior a la diferència de defuncions i naixements, i que s'atribueix al flux migrant (Martí, 1997). La irrupció de la indústria tèxtil va ser la impulsora del mercat laboral i del desenvolupament econòmic i va anar lligada amb el creixement urbà al mateix temps que el de la població. Al Garraf, una de les transformacions més rellevants va ser l'arribada del ferrocarril l'any 1883 i la construcció de la carretera comarcal que unia Barcelona amb Calafell, que alhora va suposar la transformació de la zona de la costa. Cal a dir, però, que a Cubelles no es va experimentar una autèntica transformació urbanística en aquesta zona fins la dècada dels 60 del segle XX, coincidint amb l'expansió del turisme i la construcció de segones residències (Pinos, 1998).

⁷ Localitats amb vincle comercial amb Vilanova i la Geltrú, com Creixell i Torredembarra, de la costa del Tarragonès (Soler, 1994: 135) i de municipis de la comarca, com Cubelles, on als registres de les fàbriques hi apareixen treballadors/es d'origen cubellenc (Garcia, 2000). El creixement urbà de Catalunya al llarg de l'era industrial es caracteritzava per les corrents migratòries de l'àmbit rural a l'urbà, i la formació de les ciutats industrials.

⁸ La població de Vilanova i la Geltrú l'any 1787 era de 6.161 habitants, l'any 1820 de 9.261, el 1850 de 8.559, el 1857 eren 11.395 i l'any 1860 ja eren 12.227 habitants, segons la Gran Geografia Comarcal de Catalunya i l'Estadística de Població, citats a Martí (1997: 29).

Platja de Cubelles, amb els establiments Solimar, a l'esquerra, i el Nàutic, més enllà (1960).

Font: AAP, Martínez i Vidal (2009).

Gràcies a la confluència d'aquestes diverses peculiaritats, es va poder satisfer la creació de nous llocs de treball en el sector en ple desenvolupament, com era la indústria tèxtil, que a Vilanova requeria de jornalers, tant homes com dones.

El treball a les fàbriques tèxtils vilanovines

La nova activitat econòmica va provocar la configuració d'un nou mercat laboral no exclòs de les decisions estratègiques dels empresaris locals. Des d'un primer moment, l'origen territorial dels treballadors especialitzats va ser rellevant. Procedien d'un món industrial força diferent del que hi havia a Vilanova. Soler (1997) parla de la voluntat de proletarització i

d'una "col·locació avantatjosa" d'aquells treballadors de localitats com Sallent que migraven a Vilanova i, en canvi, Garcia (2000) emfatitza en la desconfiança dels empresaris per la cultura sindical i laboral importada de la mà d'aquests treballadors forasters. Vilanova i la Geltrú va ser una de les ciutats catalanes pioneres en la formació del moviment sindical; l'any 1855 hi va tenir lloc la vaga de les selfactines i a començaments de la dècada dels setanta el primer lock out conegut a Catalunya⁹.

En el període d'estudi, amb escassa regulació laboral, les fàbriques també procuraven que la mà d'obra ocupada fos la més dòcil possible. Els empresaris locals, preocupats pel sindicalisme, van

⁹ Per exemple, l'any 1850 hi ha constància a l'Arxiu Municipal d'un conflicte laboral a la Fàbrica de la Rambla. Els treballadors reclamaven un augment salarial. Aquell acte, qualificat com a delictiu, va ser penalitzat per part del Govern Civil i multat. L'any 1855 també hi ha constància d'una vaga general. En el marc de renuncies contra la voluntat del govern de desmantellar totes aquelles associacions d'obers, els operaris vilanovins van sumar-se a la convocatòria de tot Catalunya el dia 2 de juliol del 1855. Tot i així, a partir dels 60 i a conseqüència de les represàlies efectuades cap als treballadors i de la situació econòmica derivada de la crisi del cotó, l'activitat reivindicativa va quasi desaparèixer (Martí, 1997).

adoptar diverses estratègies. Tal com explica Garcia (2000), l'estratègia des de mitjans de la dècada del 1850 per fer més dòcil la mà d'obra, va ser la feminització del treball cotoner. L'autor també afegeix que, al mateix temps, el treball femení, considerat com a menys qualificat i, per tant, menys remunerat, també era un instrument per rebaixar els costos laborals. Alhora, per treure's de sobre els teixidors més revolucionaris, s'havia arribat a confeccionar llistes negres perquè no se'ls contractés en tot el Garraf.

No només això, la hipòtesi de Soler (1997) planteja que l'estratègia per fer la mà d'obra el més dòcil possible era la d'ocupar població local, un sistema paternalista que juga amb l'afinitat geogràfica de l'empresa amb els treballadors. Per exemple, en el cas de la fàbrica Josep Ferrer i Vidal, el gran gruix d'empleats eren fills de boters, mariners, pescadors i pagesos, residents del mateix barri de la fàbrica, el barri de Mar. A més, Soler assenyala que els canvis tècnics esdevinguts a la indústria tèxtil vilanovina -maquinària menys intensiva en capital- van ser, majoritàriament, els condicionants de la feminització del sector, que va augmentar proporcionalment al llarg del segle XIX.

És interessant comprovar com la hipòtesi de Soler (1994) referent a la tendència cap a la feminització del treball tèxtil, culmina cinquanta anys més tard. L'estudi de Borderías (2011), on analitza diversos municipis tèxtils, conclou que l'actual capital del Garraf se situa entre els

municipis industrials feminitzats al llarg del segle XX. L'autora efectua la correcció del registre, combinant el Padró Municipal i el Cens Obrer del 1919-1924, i determina que el 77% dels operaris tèxtils eren dones, perquè els homes havien anat desplaçant-se a d'altres sectors amb millors condicions laborals, com el de la metal·lúrgia i la construcció.

En conclusió, aquest conjunt de factors va suposar l'escenari perfecte perquè s'iniciés un procés que ja prenia força en altres territoris: la projecció cap a la industrialització, iniciada al primer terç del segle XIX, va coincidir amb la davallada del sector vitivinícola. Tot plegat, va suposar un canvi d'escenari sociolaboral molt intens. La tradició del comerç de vins i aiguardents no va representar només l'origen del capital inversor de les fàbriques tèxtils; també havia generat una potent oferta de treballadors ensinistrats en la producció manufacturera que, ben aviat, van migrar cap al sector modernitzat de l'època.

Les dones a les fàbriques tèxtils

Les principals aglomeracions d'obreres des de mitjans del segle XIX van ser a les fàbriques tèxtils i on havia indústries de béns de consum, com l'alimentació i el tabac. Tant a l'àmbit rural com a l'urbà, on havia oportunitats laborals per a les dones, les taxes d'activitat eren superiors a les d'àmbits on les indústries estaven fortament masculinitzades, i les dones s'ocupaven principalment de les tasques

domèstiques o a professions no reglades. És interessant destacar que el creixement urbà de Catalunya al llarg de l'era industrial es va caracteritzar per les corrents migratòries de l'àmbit rural a l'urbà, i per la formació de les noves ciutats industrials. Per exemple, a Barcelona, l'any 1856, les obreres representaven el 41% de la força de treball de la ciutat, tal com va recollir Ildefons Cerdà a la *Monografia Estadística de la clase obrera barcelonesa* publicada l'any 1864. En el món rural, en molts casos, va representar el pas del treball agrari al de les fàbriques. A municipis tèxtils com Vilanova i la Geltrú, i d'altres de la conca del Llobregat o del Ter mitjà, es complia la típica hipòtesi del marit al camp i la dona a la fàbrica. El mateix succeïa a localitats on la viticultura ocupava la major part dels actius masculins, com Navarres, Navàs o Rubí. I també a municipis pesquers, com el cas de la feminització de la indústria de conserves de Galícia. A l'àmbit urbà, la presència d'altres sectors econòmics determinava la composició del mercat laboral.

En aquestes indústries, l'interès dels empresaris era poder combinar uns costos menors pel treball amb una mà d'obra més "dòcil" -associada a una conflictivitat laboral menor-, és a dir, limitar la contractació, principalment, a dones joves i solteres, tal com exposa Llonch (2004) en el seu estudi referent a la feminització de la indústria tèxtil catalana. La participació femenina va ser clau en el desenvolupament d'aquestes indústries, ja que els beneficis del treball

assalariat podien augmentar molt més que no pas els salaris i els nivells de vida.

No obstant, els registres oficials no incloïen la treballadora del segle XIX i de la primera meitat del segle XX i la majoria apareixien al Cens o Padró Municipal com dedicades "a les seves labors" o "al domèstic" i moltes treballadores, quan se'ls preguntava l'ocupació, deixaven la casella en blanc. Des de la història econòmica s'han dedicat múltiples esforços a la recerca de fonts alternatives que en permetin la correcció. Per fer-ho, cal combinar l'anàlisi amb arxius d'empreses, patronals, cambres de comerç o altres registres alternatius, que fan possible disposar d'una imatge més pròxima de la realitat viscuda per les dones de les classes populars. Les dones participaven al mercat laboral bàsicament perquè el complement del seu salari era indispensable del seu salari era indispensable per a la supervivència familiar. Per tant, les noves taxes d'activitat femenina -obtingudes arran de les correccions- i l'aportació monetària a les economies familiars -encara que les retribucions femenines es configuraven com a complementàries-, contradiu els supòsits clàssics de les societats industrials del segle XIX i el primer terç del XX. El model familiar de l'home guanyador del pa, no s'hauria reproduït a la Catalunya Industrial, ni tampoc a altres territoris en vies d'industrialització com Galícia o el País Basc.

Des de la perspectiva històrica, s'ha explicat l'evolució del treball femení des del segle XVIII amb la corba en forma d'U, que es divideix en tres etapes. La primera d'elles correspon a l'època preindustrial i a

l'inici del canvi tècnic, i suposa altes taxes d'activitat femenina. En aquest període, la producció s'efectuava a l'àmbit domèstic i als petits tallers. Així doncs, no existia una clara separació entre l'esfera de la producció econòmica i la reproductiva i tots els membres de la unitat domèstica hi participaven, tot i que sota el paradigma de la divisió sexual del treball. La segona etapa, la part baixa de la U, fa referència al suposat abandonament massiu de les dones de les fàbriques i, per tant, del predomini de l'ideal de la "perfecta casada". La tercera etapa, la part dreta de la U, mostra la reincorporació de la dona al mercat laboral, coincidint alhora amb l'augment d'assalariats per unitat domèstica després de la Segona Guerra Mundial, consolidat a partir dels anys setanta del segle XX.

Estudi de la participació femenina a les fàbriques tèxtils del Garraf

El Cens del 1860

L'estudi del mercat laboral sorgit arran de la industrialització i de l'activitat femenina a les fàbriques tèxtils l'he dut a terme a través del mecanoscrit del Cens del 1860 de Vilanova i la Geltrú, ja que va ser el municipi de la comarca on es va concentrar majoritàriament aquest procés. S'ha dut a terme un buidatge exhaustiu de la font per tal de detectar les principals característiques de les dones ocupades. A més, també s'ha considerat la poca fiabilitat dels registres estadístics oficials pel que fa al registre de les dones

The image shows a page from a 1860 census document for Vilanova i la Geltrú. The document is titled 'RESUMEN DE LAS CÉDULAS DE INSCRIPCIÓN' and includes handwritten entries for 'Provincia de Barcelona' and 'Ayuntamiento de Vilanova y Geltrú'. It contains several tables with numerical data, including a summary table at the top right with values 2,572 and 19,227. The main tables are categorized by 'CLASIFICACION POR NATURALEZA Y SEXO', 'CLASIFICACION POR SU ESTADO CIVIL', 'CLASIFICACION POR EDADES', and 'CLASIFICACION DE LOS HABITANTES POR PROFESIONES, OFICIOS, OCCUPACIONES, ETC.'. The bottom right corner shows a 'TOTAL GENERAL' of 6,791.

Resum de les cèdules del cens de població de Vilanova i la Geltrú del 1860.

Font: Arxiu Comarcal del Garraf.

treballadores. Per aquest motiu, la recerca s'ha realitzat combinant documentació de l'Arxiu Comarcal del Garraf. La principal font utilitzada per efectuar l'anàlisi és el *Padrón y Resumen del Censo general de población de Villanueva i la Geltrú correspondiente al año del 1860* [ACGAF60-1-T1-4005], que no s'havia fet servir abans en cap estudi semblant, a més d'altres fonts que s'enumeraran i que també han permès detectar la naturalesa de les treballadores (moltes procedents de municipis de la comarca).

En total, el cens registra 12.227 habitants (el 53,38% són dones), repartits en 2.557 cèdules. La base de dades s'ha efectuat amb totes les famílies que configuraven l'àmbit obrer l'any 1860: recull 689 llars on, almenys un dels membres, treballava

al sector tèxtil. En aquestes llars hi residien 3.612 persones, per tant, en cada llar hi vivia una mitjana de 5,24 persones. És interessant destacar que el 26,95% de les famílies vilanovines tenien algun membre ocupat a la indústria i que el 17,10% declara treballar en alguna de les fàbriques tèxtils de la vila. De les persones que diuen ser treballadores en l'àmbit obrer, 1.194 ho fan al sector tèxtil (les dades es recullen a la Taula 1) i 1.842 només especifiquen treballar a la indústria i, per tant, no s'han inclòs al registre.

PROFESSIONS TÈXTILS	DONES		HOMES		TOTAL	
Blanquejador		0,00%	2	0,34%	2	0,17%
Fàbrica	287	46,74%	116	20,00%	403	33,75%
Fabricant propietari		0,00%	1	0,17%	1	0,08%
Filador	13	2,12%	45	7,76%	58	4,86%
Industrial	79	12,87%	112	19,31%	191	16,00%
Jornaler fàbrica	26	4,23%	11	1,90%	37	3,10%
Jornaler industrial	92	14,98%	110	18,97%	202	16,92%
Jornaler industrial i propietari	1	0,16%		0,00%	1	0,08%
Jornaler teixidor		0,00%	1	0,17%	1	0,08%
Obrer fàbrica	3	0,49%	2	0,34%	5	0,42%
Operari fàbrica	23	3,75%	12	2,07%	35	2,93%
Operari indústria	5	0,81%		0,00%	5	0,42%
Peó industrial	1	0,16%	1	0,17%	2	0,17%
Teixidor	82	13,36%	165	28,45%	247	20,69%
Teixidor fàbrica	1	0,16%	1	0,17%	2	0,17%
Teixidor propietari		0,00%	1	0,17%	1	0,08%
Treballador fàbrica	1	0,16%		0,00%	1	0,08%
Total	614	100,00%	580	100,00%	1194	100,00%

Taula 1 Professions declarades al cens del 1860 orientades al sector tèxtil, en funció del nombre d'ocupats i de la proporció per sexes.
 Font: Elaboració pròpia a partir del cens de població de Vilanova i la Geltrú del 1860.

Com s'ha dit, en molts casos els registres oficials no recollien la realitat del mercat laboral. En el cas de Vilanova, hi ha registres alternatius que permeten comparar el volum d'operaris i aporten una visió qualitativa de l'estratègia empresarial d'ocupació de les fàbriques tèxtils de l'època. Per exemple, disposem del registre efectuat l'any 1862: amb motiu de la crisi del cotó, tres fàbriques vilanovines van haver de tancar i l'Ajuntament va sol·licitar el registre dels treballadors i treballadores que havien quedat sense feina (és a dir, tothom). El registre efectuat l'any 1862 s'anomena *Registro de los operarios que con motivo del cierre de las fabricas de tejidos e hilados de algodón han quedado sin trabajo, con expresión del secso al que aquellos pertenecen* [ACGAF60-1-T1-2828]. Aquest recompte informa de la localitat de procedència (la naturalesa) dels 542 treballadors i treballadores que han quedat sense feina, 61,44% dones i 38,56% homes (Figura 1). L'apunt interessant és veure com, a grans trets, el 61,86% de les dones són d'origen vilanoví mentre que la xifra pels homes descendeix a 49,04%.

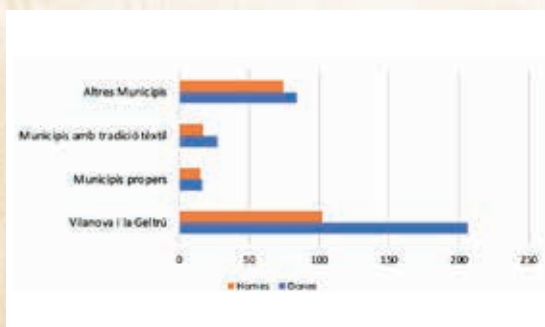

Figura 1 **Treballadors del sector tèxtil segons el sexe i la procedència, 1862.**

Font: Elaboració pròpia a partir del buidatge del registre *Registro de los operarios que con motivo del cierre de las fabricas de tejidos e hilados de algodón han quedado sin trabajo, con expresión del secso al que aquellos pertenecen* de Vilanova i la Geltrú del 1862 [ACGAF60-1-T1-2828] de l'Arxiu Comarcal del Garraf.

Aquest registre ens aporta informació sobre la migració vilanovina. Part de la mà d'obra provenia de localitats amb tradició fabril, a causa de la necessitat de treballadors familiaritzats amb els processos productius, tot i que el principal gruix de mà d'obra estava format per persones de la mateixa ciutat o procedents de poblacions properes, com ara Cubelles.

La composició del mercat laboral tèxtil

A Vilanova i la Geltrú, el percentatge d'ocupació a la indústria tèxtil respecte el total de la població d'entre 10 i 65 anys era del 14,14%, segons els càlculs elaborats a partir del cens del 1860 (Figura 2). Per tant, a mitjans del segle XIX la indústria tèxtil ja disposava d'un mercat laboral de grans dimensions.

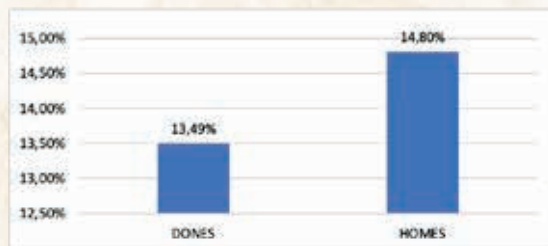

Figura 2 **Percentatge d'ocupació a la indústria segons el sexe.**

Font: Elaboració pròpia a partir del cens de població de Vilanova i la Geltrú del 1860.

Pel que fa a l'estructura per sexe i edat dels treballadors de les fàbriques tèxtils, els majors percentatges d'activitat en referència a la població de l'àmbit obrer es concentraven entre les dones joves. La taxa d'ocupació de les dones de 10 a 14 anys era del 53,31% i ascendia fins al 67,22% entre les de 15 i 19 anys. A partir d'aquesta edat, el percentatge disminuïa progressivament, però les taxes es mantenen elevades fins ben bé els 50 anys (respecte el total de dones de l'àmbit obrer, al voltant d'un 10% de les dones de 50 anys eren

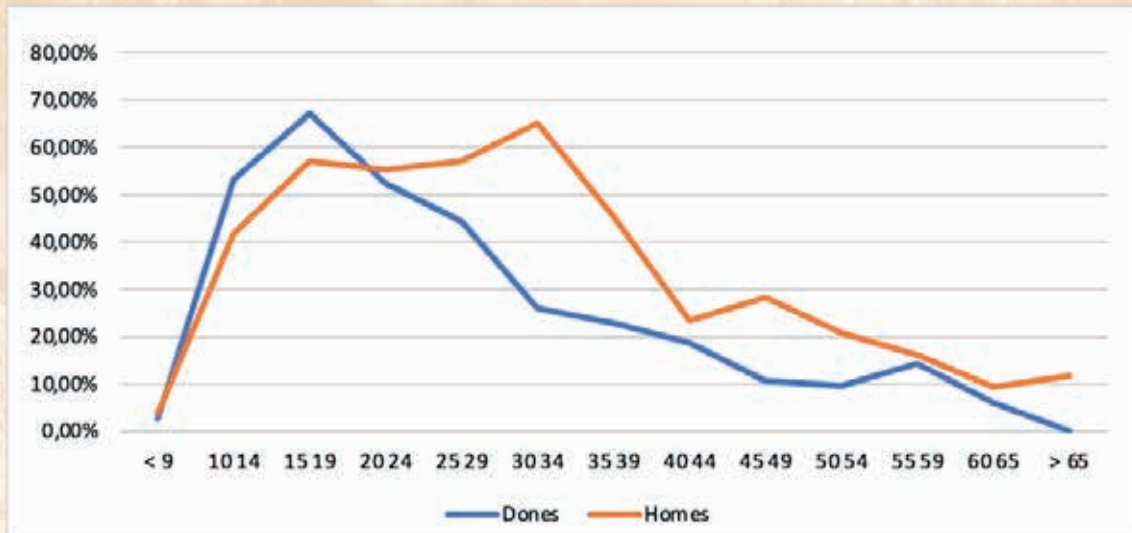

Figura 3 Percentatge d'ocupats al sector tèxtil respecte del total de població de l'àmbit obrer vilanoví, segons el sexe i l'edat.

Font: Elaboració pròpia a partir del cens de població de Vilanova i la Geltrú del 1860.

treballadores de la indústria tèxtil) (Figura 3).

En aquest cas, el cicle laboral de les dones és concentra en una edat molt jove: inicien la vida laboral abans que els infants nois, però també l'abandonen, formalment, molt abans. Les diferències en l'ús dels recursos humans desvela les diferents oportunitats que el món de l'època oferia a les dones i infants. Moltes de les famílies que configuraven l'àmbit obrer vilanoví comptaven amb l'aportació econòmica de les dones joves. Es pot concloure que, moltes d'aquestes famílies, l'únic contacte que tenien amb la industrialització era a través de les dones joves.

Una dècada posterior a la posada a punt de les primeres màquines de vapor, l'estructura ocupacional de les fàbriques vilanovines es caracteritzava principalment per la presència de dones joves. Tal com mostra l'estructura de l'activitat femenina per

edats, les dones comencen a desaparèixer de les fàbriques tèxtils entre els 20 i 25 anys. Al manuscrit del cens del 1860, el 0,59% de les dones de l'àmbit industrial d'entre 10 i 65 anys declaren ocupar-se a "los quehaceres", però el percentatge important és el de les que deixen la casella en blanc: el 49,97% de les dones de l'àmbit obrer vilanoví desenvolupaven activitats no reconegudes a les estadístiques oficials ja que, el més probable, era que, tot i abandonar la fàbrica, continuessin contribuint a la unitat familiar amb el seu salari.

Pel conjunt de població treballadora a les fàbriques tèxtils, l'estructura de la població activa segons l'estat civil a les fàbriques reafirma una de les hipòtesis inicialment plantejades; de les dones solteres de la vila, una quarta part treballaven al sector tèxtil (el 22,94%), mentre que entre les casades i les viudes, el percentatge d'ocupació disminuïa a un 6,30% i 3% respectivament (Figura 4)¹⁰.

¹⁰ Per calcular el percentatge d'ocupació en funció del sexe i de l'estat civil, s'ha exclòs la població menor de 10 anys de la categoria solters. El resultat ha estat considerable: d'un percentatge d'ocupació tèxtil referent a la població total del 12,32% de dones solteres i 9,44% d'homes solters, a un percentatge del 22,94 i 17,56% de solteres i solters respectivament.

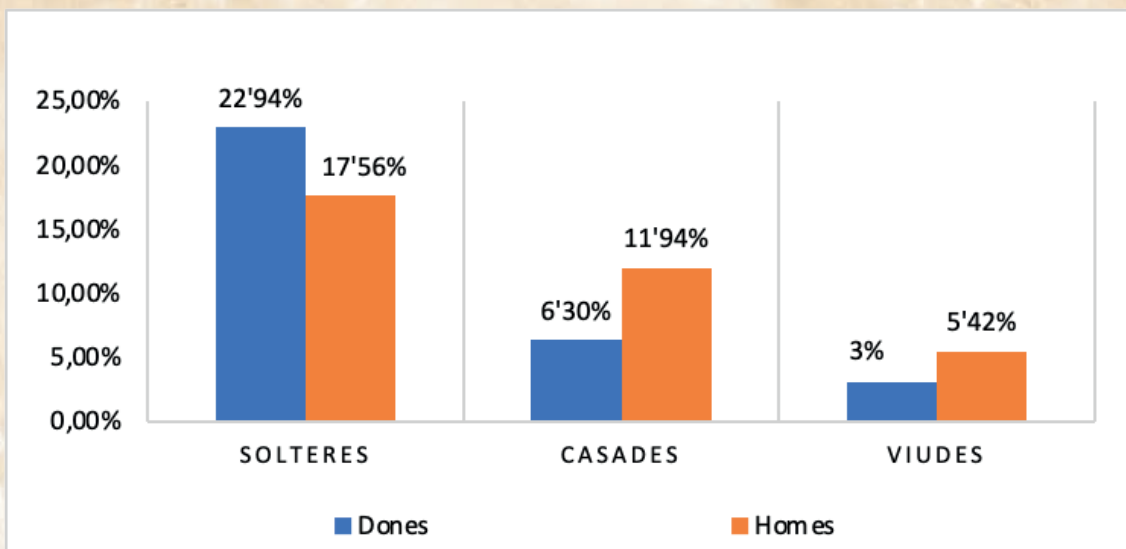

Figura 4 Percentatge d'ocupats al sector tèxtil respecte la població de Vilanova i la Geltrú en edat de treballar, segons l'estat civil i el sexe.

Font: Elaboració pròpia a partir del cens de població de Vilanova i la Geltrú del 1860.

Un dels debats més recurrents fa referència a la influència de la maternitat a la participació laboral de les dones. El buidatge del manuscrit del 1860 aporta informació referent al cicle familiar. Durant els primers anys, quan els infants encara són petits, la tendència de les dones casades és la de mantenir l'activitat laboral. La primera conclusió que s'extreu amb les dades és que a Vilanova, el 64,66% de les dones casades treballadores del sector tèxtil són mares (Taula 2, primera columna de percentatges). A més, respecte del total de dones casades amb fills de les famílies obreres, el 19,07% de les dones treballen a la fàbrica.

Taula 2 Nombre de fills de les dones casades treballadores de la indústria tèxtil i percentatge respecte del nombre de fills del total de les famílies tèxtils¹¹.

Núm. fills	Dones casades actives a la indústria tèxtil segons el nombre de fills	
0	48	36,09%

Núm. fills	Dones casades actives a la indústria tèxtil segons el nombre de fills	
1	18	13,53%
2	33	24,81%
3	15	11,28%
4	9	6,77%
5	7	5,26%
6	3	2,26%
>7	1	0,75%
Total	134	100%

Font: Elaboració pròpia a partir del cens de població de Vilanova i la Geltrú del 1860.

A la Catalunya industrial, a mitjans del segle XIX, les dones casades i amb fills continuaven treballant a la indústria i el factor que en determinava principalment la sortida era la incorporació d'aquests al mercat laboral. Vilanova segueix la mateixa línia. Mentre la majoria de dones casades actives tenen fills (un 64,66%;

11. Interpretació de les dades: La primera columna, *Dones casades actives a la indústria tèxtil segons el número de fills*, mostra el nombre de dones casades segons la xifra de fills, i el percentatge n'agrupa la presència (per exemple, el 13,53% de les dones casades treballadores a la indústria tèxtil, tenen un fill/a). La segona columna, *Percentatge de dones casades actives a la indústria tèxtil en referència al total de l'àmbit obrer*, exposa les xifres en relació al total de dones casades que configuren l'àmbit obrer (per exemple, el 26,09% de les dones casades de l'àmbit obrer amb un fill/a, treballen a la indústria tèxtil). La tercera columna, *Dones casades de l'àmbit obrer*, és la realitat de totes les dones casades que configuren l'àmbit obrer, i pretén ser un suport comparatiu (per exemple, el 13,58% de les dones casades de l'àmbit obrer, l'any 1860, tenien un fill/a. I, si ho comparem, veiem que el percentatge de les dones que declaraven ser ocupades a la fàbrica tèxtil -primera columna- és molt semblant, 13,53%).

colors groc i blau de la primera figura), el que determina principalment l'estructura és la menor presència de dones amb fills/es actius (un 48%; color blau de la segona figura) (Figures 5 i 6).

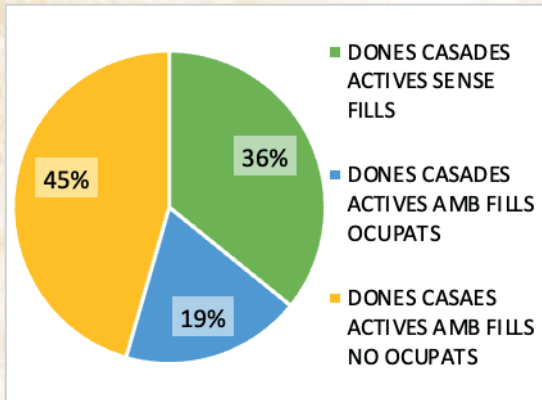

Figura 5 Proporción de las mujeres casadas trabajadoras a la industria textil en función de la presencia y ocupación de los hijos e hijas en el hogar.

Font: Elaboració pròpia a partir del cens de població de Vilanova i la Geltrú del 1860¹².

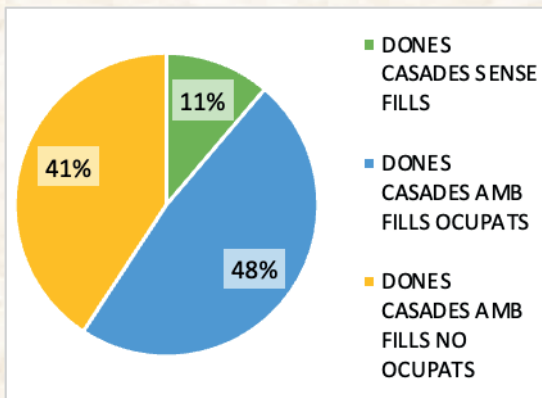

Figura 6 Proporción de las mujeres totales de l'àmbit obrer en función de la presencia y ocupación de los hijos e hijas en el hogar.

Font: Elaboració pròpia a partir del cens de població de Vilanova i la Geltrú del 1860¹³.

Això ens condueix a sospitar que 1) l'abandonament del mercat laboral estaria condicionat per l'ingrés econòmic d'altres membres de la llar (només un 18,66% de les dones actives tenen també fills ocupats, i el 48,03% del total de dones casades de l'àmbit obrer tenen fills ocupats) i 2) que el subregistre laboral no és homogeni i discrimina en funció del sexe, de l'estat

civil i també de l'edat. A més, caldria determinar com influeix la participació de l'activitat femenina al mercat laboral quan els fills abandonen el nucli familiar.

La feminització, s'associa a tres característiques -flexibilitat, qualificació i docilitat-, i alhora comportava una menor retribució salarial i, per tant, uns menors costos empresarials. Es desconeix l'existència de registres de salaris pel període estudiat, però la tesi de Soler (1994) referent a l'escala salarial de la Fàbrica de la Rambla entre els anys 1891-1920, conclou que les tasques desenvolupades per les dones eren de menor rang i associades a un salari inferior que les dels homes. A més, la remuneració a preu fet que rebien les dones, permetia reduir els costos salarials en moments més crítics.

El resultat de tot plegat concorda amb les hipòtesis recurrents vers la segregació ocupacional i la feminització de determinats sectors: a mitjans del segle XIX, a Vilanova i la Geltrú, les indústries tèxtils es van ocupar amb les filles dels pagesos i dels mariners. Una estratègia que busca minimitzar els costos derivats a la mà d'obra i que en el cas vilanoví va tendir a accentuar-se.

12 Segons les dades del Padró Municipal del 1860, 86 dones casades actives a la indústria declaren tenir més d'un fill. Dels 225 fills/es totals, 35 declaren treballar: aquests corresponen a 25 dones casades i ocupades a la indústria (que representen el 18,66% de les ocupades casades).

13 Les dades de la figura 14 engloben el total de les dones casades de l'àmbit obrer, les casades actives a la fàbrica tèxtil (representades a la Figura 13) també s'inclouen.

Conclusions

L'estudi del cens del 1860 ha permès avançar en la interpretació de l'activitat femenina durant la transició al sistema fabril a Vilanova i la Geltrú, que és el primer municipi on es va concentrar el procés d'industrialització del Garraf. Per tant, i a títol de conclusió, en aquest període estudiat s'han pogut confirmar les següents hipòtesis:

En primer lloc, la participació de les dones al mercat laboral és més elevada a l'àmbit obrer. A mitjans del segle XIX el sector tèxtil es caracteritza per la utilització de treball femení, sobretot de dones joves i solteres. A més, la majoria eren filles d'agricultors, boters i mariners. La principal deducció és que, quan les dones no treballaven al sector tèxtil, hi treballaven les filles. D'aquí se'n desprenen dues idees: per una banda, que les llars necessitaven més d'un assalariat per garantir la manutenció. Per l'altra banda, que el treball femení era més flexible i variava en funció del cicle de vida familiar. Per tant, la llar, com a instrument d'anàlisi, posa de relleu l'articulació entre l'activitat femenina i la reproducció.

En segon lloc, l'activitat femenina ha estat essencial per la configuració de les estratègies empresarials i l'organització del treball industrial. Per tant, la divisió sexual del treball continua al mercat laboral i es materialitza en una menor retribució. En el cas vilanoví, s'ha mostrat com les estratègies empresarials s'han dissenyat d'acord amb l'ús d'una mà d'obra més barata, que es considerava més flexible, més dòcil i menys

qualificada. Per tant, es constata com la participació de les dones al mercat laboral varia en funció del context regional. A Vilanova i la Geltrú, la industrialització tèxtil de mitjans del segle XIX demandava aquestes treballadores, i elles van aprofitar les oportunitats d'ocupació a les fàbriques locals.

I, en tercer lloc, l'ús del manuscrit del cens del 1860 posa de manifest que el subregistre de les dones es susceptible de l'activitat econòmica. Les treballadores de la indústria tèxtil representen xifres prou pròximes a la realitat, mentre que la immensa majoria de dones -sobretot les casades i viudes- ocupades a d'altres professions, quedaven ocultes als registres oficials. Això suggereix que el major menyspreu es troba en les activitats que succeeixen fora del sistema productiu.

Bibliografia

Borderías Mondéjar, Cristina (2011). *La reconstrucción de la actividad femenina en Cataluña circa 1920*. Historia Contemporánea.

Camps Cura, Enriqueta (1995). *La formación del mercado de Trabajo industrial en la Cataluña del siglo XIX*. Historia Social. Ministerio de Trabajo y Seguridad social.

García, Lolo (2011). *Independència! 400 anys de la separació de Cubelles i Vilanova*. Grup d'Estudis Cubellencs 'Amics del Castell'.

García Balañà, Albert (2000). *Els altres "misteris" de Vilanova: Treball i política a la primera industrialització vilanovina (1851-1871)*. Ultramar, política de Víctor Balaguer i progrés per a Vilanova i la Geltrú.

Llonch, Montserrat (2004). *La feminització del treball tèxtil a Catalunya (1891-1959)*. A Llonch, Montserrat (2004). *Treball tèxtil a la Catalunya contemporània*. Pagès Editors, Lleida.

Marfany, Julie (2012). *Land, Proto-Industry and Population in Catalonia, c. 1680-1829. An alternative transition to capitalism?* Modern economic and social history. Ashgate.

Martí Martí, Casimir (1997). *Vilanova i la Geltrú 1850-1975. Volum I. Expansió i Crisis de la Indústria i de la Democràcia 1850-1936*. El Cep i la Nansa edicions. Vilanova i la Geltrú.

Martínez Roig, Xavier i Vidal Urpí, Joan (2009). *Els anys de la postguerra i l'auge turístic a Cubelles (1939 – 1970). De la repressió a l'especulació*. Ajuntament de Cubelles.

Nadal Jordi i Ribas Enric (1970). *Una empresa cotonera catalana: la fàbrica de "la Rambla", de Vilanova, 1841-1861*. Annales Cisalpines d'Historie Sociale, Pavia, Itàlia n.1.

Pinos, Núria (1998). *Apunts sobre l'arquitectura del terme municipal de Cubelles*. Quaderns científics i tècnics de restauració monumental.

Roset Ventosa, Isidre (1997). *Les xemeneies industrials de la comarca del Garraf*.

Soler Becerro, Raimon (1994). *Estratègies empresarials en la indústria cotonera catalana. El cas de la fàbrica de la Rambla de Vilanova, 1833-1965* (Programa Interuniversitari Tesis Doctoral). Departament d'Història i Institucions Econòmiques. Universitat de Barcelona.

Soler Becerro, Raimon (1996) *Vilanova i la Geltrú, un procés d'industrialització (1830 – 1913)*. Miscel·lània Penedesenca.

Soler Becerro, Raimon (1997). *La evolució del salari en una empresa textil algodonera. La fàbrica de la Rambla de Vilanova i la Geltrú (1891-1925)*. Revista de Historia Económica n.2.

Tubau, Albert (2013). *La vinya i el vi al Garraf. De la renúncia del segle XX a la represa actual. A: El món de la viticultura, els vins, caves i aiguardents al Penedès històric i al Camp de Tarragona*. Actes del V Seminari d'Història del Penedès. Institut d'Estudis Penedesencs.

Tubau, Albert (2001). *Tradicció i desenvolupament, artesanía i indústria al Penedès contemporani*. Arqueologia Industrial al Penedès.

Tubau, Albert (1998) *Moliners calcinaires i pouaters. Un passeig per la Cubelles preindustrial*.

Virella Bloda, Albert (1978). *De quan Vilanova i la Geltrú era un empori de vi*. Miscel·lània Penedesenca.

Fonts

“Padrón y Resumen del Censo general de población de Villanueva i la Geltrú correspondiente al año del 1860” [ACGAF60-1-T1-4005].

“Estado que comprende el numero de operarios de fabrica que con motivo de la crisis fabril, se hallan sin trabajo” [ACGAF60-1-T1-2828].

“Relación de los operarios que en la actualidad tienen ocupados la razon social” [ACGAF60-1-T1-2828].

“Relación nominal de los operarion que tienen ocupados este establecimiento hoy dia de la junta, con especificion de sus clases, habitacion y observacionen acerca de sus respectivas condiciones”, el març del 1859 [ACGAF60-1-T1-2828].

“Registro de los operarios que con motivo del cierre de las fabricas de tejidos e hilados de algodón han quedado sin trabajo, con espresión del secso al que aquellos pertenecen” [ACGAF60-1-T1-2828].

Agost 2022

